

הקדמה

בדברי נביאי וחכמי ישראל לדורותיהם מכונה לעתים העבודה הזרה בכינוי 'עבודת כוכבים ומזלות', ויש בכך נימה של זלזול בגויים, המשתחווים להבל וריק. הרמב"ם מבאר את השפלות הנוראה בפנייה לכוכבים ומזלות במקום ללכת אחר השכל. מי שהולך אחרי החושים בכוכבים מתרחק מהקב"ה ולו רק מצד עצם הפנייה הזו אל ההבלים. ההליכה אחר ההבל התחילה כבר לפני שנים, בפנייה לעבודת כוכבים, אבל היא נמשכה גם לעולם המודרני. יש דמיון בין "עובדי הכוכבים", המשתחווים לכוכבים, לבין ההולכים אחר תחזיות כוכבים. במקום התעסקות עם עניינים מהותיים ועשיית טוב וצדק בעולם, רבים הם המחפשים את האושר במקומות מפוקפקים הרחוקים מכל התועלות היוצאות מהשכל, וגם אנשים הנחשבים לחכמים טועים בטעות זו.

באיגרת זו אל חכמי מונטפסליר הרמב"ם מברר את המושג 'גזרת הכוכבים'. מאז ומתמיד היתה נטייה לחשוב שיש אפשרות לדעת את העתידות על פי תנועת הכוכבים, כי כך נראה שהכוכבים גוזרים על המתרחש בעולם. הרמב"ם דוחה מחשבה זו מפני שהיא נוגעת בעבודה זרה. ביד החזקה כותב הרמב"ם שיש להבדיל בין ידיעת חשבון התקופות על פי הכוכבים, שהיא אחת מהחכמות הגדולות ביותר שישנו, לבין "גזרת הכוכבים" שכלל אינה חכמה, אלא המצאה שקרית שמסיבות שונות צברה תאוצה בעולם.

בקרב חכמי ישראל היו בודדים שנטו להאמין בכוחם של המזלות והשפעתם על האדם. כנגד דעה זו הרמב"ם מביא דוגמה מגוף האדם: עיני האדם נתונות על פניו ולא באחוריו, כדי שיוכל להבחין לאן הוא צועד. כך גם בענייני השכל - עלינו ללכת אחר הראיות שהשכל מראה לנו, כי יש דמיון בין עין השכל, המחשבה, לבין העיניים בפועל שבגוף האדם. לדברים אלו יש השלכות גם על האמונה בהשגחת ה', על הבחירה האנושית, וכן על דרכי הברור השכלי.

ביאורים

הקריטריון לחכמה שאותו פורש פה הרמב"ם תלוי בחושים, במסורת ובשכל. גם את הברור השכלי יש לעשות בלי הנחות מוקדמות אלא מצד עצמו. לשם כך יש להסתמך על מחשבה טהורה הנשמעת על ידי הנביאים וממשיכיהם מפי הגבורה, ממקור החכמה. עוד, אומר הרמב"ם, חוברו אלפי ספרים בידי מי שהתעסקו שנים רבות בהבלים, ולא למדו מה הן דרכי העיון האמתיות כפי שהן מתבארות באיגרת זו.

הרמב"ם מבקש, תובע, מכל חכם לברר לעצמו במה הוא מאמין. כל הכרה שבאה אלינו יכולה להגיע מאחד משלושת הכלים הנזכרים, והחכם צריך לדעת אם הוא מאמין בה מכוח החוש, מכוח המסורת או מכוח השכל. מי שמאמין בדבר שאינו כלול בשלושת הפרטים הנזכרים נאמר עליו: "פתי יאמין לכל דבר" [משלי יד, טו]. תכונת האמונה היא תכונה שורשית לעם ישראל שהם 'מאמינים בני מאמינים', ומביאה ברכה רבה. אולם יש לתת לה את גבולה הנכון וחלילה לנו מלהאמין בהבלים. כדי לדעת מה הן אמונות טובות וממה יש להתרחק, עלינו להשתדל לברר את אמונותינו משורשן. חכמי ישראל שבכל הדורות, החל מהרמב"ם ועד ימינו אנו, טרחו להעמיד ולברר בפנינו את אמונת ישראל על טהרתה, ו"להרים מכשול מדרך עמי" [ישעיהו נז, יד].

איגרת אל חכמי מונטפסליר על גזירת הכוכבים

[המקור העברי]

הקדמה לאיגרת

"מי זאת הנשקפה כמו שחר, יפה כלבנה ברה פחמה אימה פנדגלות" (שיר השירים ו, ט).

הגיעה שאלת חכמי מונטפסליר

(א) הגיעה שאלת אלופינו ומידעינו, החכמים המבינים יודעי דת ודין הדרים במדינת מונטפסליר, יגן האל בעדם, וירבה חכמתם, ויגדיל תורתם, ויצו אתם את הברכה באסמיהם ובכל משלח ידיהם, אל אחיהם ורעהם, המתפלל בעדם, השומח בשלוחם, משה בר' מימון ז"ל הספרדי. והיא העידה על טהר נפשם ויפי דעתם, ושהם רודפים אחרי החכמות, ומחפשים בחדרי התבונות, ורצים לעלות במעלות הדעות, למצא דברי חפץ וכתוב ישר, ולהבין הדבר והפשוט. תהי יד ה' לעזרם, ולפתח להם כל סתום, ולישר להם כל עקב, אמן.

לא הגיע אליהם משנה תורה

הבנתי באותה השאלה, ואף על פי שענפיה מרבין - כל אותן השריגין אילן אחד עקרון, והוא כל דבר הוגרי שמים החושים בכוכבים. והדבר ידוע שלא הגיע אליכם החבור שחברנו במשפטי התורה שקראתי שמו 'משנה תורה', שאם הגיע אליכם מיד הייתם יודעים דעתי בכל אותן הדברים ששאלתם, שהרי בארנו כל זה הענין בהלכות עבודה זרה וחקות הגוים. וכמדומה לי שיגיע אליכם קדם תשובה זו, שקבר פשט באי סיקליאה כמו שפשט במזרח ובמערב ובתימן. ועל כל פנים צריך אני לבאר לכם.

במה ראוי להאמין

דעו, רבותי, שאין ראוי לנו להאמין אלא באחד משלושה דברים: הראשון - דבר שתהיה עליו ראיה ברורה מדעתו של אדם. כגון חכמת החשבון וגיאמטריאות והתקופות. והשני - דבר שישגו האדם באחד מחמשת ההרגשות, כגון שידע בודאי שזה אדם וזה שחור וכיוצא בזה בראית עינו, או שיטעם שזה מר וזה מתק, או שימשש שזה חם וזה קר, או שישמע שזה קול צרור וזה קול הברה, או שיריח שזה ריח ערב וזה ריח באוש, וכיוצא באלו. והשלישי - דבר שיקבל אותו האדם מן הנביאים ומן הצדיקים. וצריך לבעל דעה לחלק בדעתו ובמחשבתו כל הדברים שהוא מאמין בהם, ויאמר: זה האמנתי בו מפני הקבלה, וזה האמנתי בו מפני ההרגשה, וזה האמנתי בו מפני הדעה. וכל מי שיאמין בדבר אחר, שאינו משלשת המינים האלו, עליו נאמר: "פתי יאמין לכל דבר" (משלי יד, טו).

והיא - שאלתם. כל אותן - כלומר, כל סעיפי השאלה - יסוד אחד להם. שיגיע - החיבור 'משנה תורה'. והתקופות - סדרי לוח השנה. צרור - יש שגורסים: צלול או צרור.

